

GENÇLİK ÇALIŞMALARINDA LİDERLİK MODELLERİ

LEADERSHIP MODELS IN YOUTH WORK

MEHMET SU

DR. ÖĞR. ÜYESİ, KİLİS 7 ARALIK ÜNİVERSİTESİ, İLAHİYAT FAKÜLTESİ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
ASST. PROF. DR., KİLİS 7 ARALIK UNIVERSITY, FACULTY OF THEOLOGY
DEPARTMENT OF PHILOSOPHY AND RELIGIOUS SCIENCES
KİLİS, TÜRKİYE

mhmtsu@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0001-9037-8901>

<http://dx.doi.org/10.46353/k7auifd.1536280>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types
Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received
20 Ağustos / August 2024

Kabul Tarihi / Accepted
23 Aralık / December 2024

Yayın Tarihi / Published
Aralık / December 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season
Aralık / December

Atıf / Cite as

Su, Mehmet, "Gençlik Çalışmalarında Liderlik Modelleri [Leadership Models in Youth Work]". Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi - Journal of the Faculty of Theology 11/2 (Aralık/December 2024): 737-761.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Published by Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi - Kilis 7 Aralık University, Faculty of Theology, Kilis, 79000 Turkey.

ilahiyyatdergisi@kilis.edu.tr

GENÇLİK ÇALIŞMALARINDA LİDERLİK MODELLERİ

Öz

Liderlik modelleri, bir liderin belirli bir hedef doğrultusunda başkalarına ilham vermek ve onları etkilemek için benimsediği yaklaşımlar ya da kullandığı yöntemlerdendir. Her bir model insanlara liderlik ederken nelerin önemsendiği konusunda farklı fikirler verir. Bu modeller, bir liderin insanlarla ve elindeki işle ilgilenme biçiminde kendini gösterir ve içinde bulunulan duruma göre farklılık gösterir. Liderlerin genellikle bir hayali, bir vizyonu ve başkalarını uğrunda çalışmaya yönelttikleri kapsayıcı bir amacı vardır. Günümüzde liderlik sadece devleti idare edenleri ifade eden bir kavram olmaktan çıkarak birçok bağlamda ele alınan bir konu haline gelmiştir. Bu çerçevede liderlik temalı çalışmalar siyasetten sağlığa, kamu yönetiminin sivil toplum kuruluşlarına, iş hayatından eğitim yönetimine kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkmaktadır. Eğitim alanında daha çok eğitim yöneticilerinin liderlik becerileri bağlamında ele alınsa da özellikle gençlerin bu liderlik modelleri ile güçlendirilmesi gerektiğini ileri süren araştırmalar da vardır. Günümüzde özellikle gençlerle ilgilenen din eğitimcilerinin literatürdeki çeşitli liderlik modellerinden yararlanmasının, onların mesleki formasyonuna katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ayrıca bu modeller aracılığıyla gençlerin de bazı liderlik becerilerini geliştirmeleri mümkündür. Bu çalışmada gençlerin din eğitimi çalışmalarında kullanılması önerilen dört liderlik modeli ele alınmaktadır. Bu modeller hizmetkâr, etik, ruhsal ve dönüşümsel liderliktir. Alan yazında birçok liderlik modeli vardır. Ancak bu çalışmada din alanının kendine özgü karakteri göz önünde bulundurularak buna uygun modeller seçilmiştir. Ayrıca gençlik döneminin gelişimsel özellikleri de bu modellerin seçiminde belirleyici olmuştur. Örneğin hizmetkâr liderlik ergenlik dönemiyle belirginleşen benmerkezci, bireyselci yönelimleri, başkaları için bir şeyler yapmaya teşvik eden yönüyle gençlerin yaşamında önemli bir işlev görebilir. Hizmetkâr liderlik, başkalarına yardım etmeyi ve toplum için çalışmayı vurgular. Gençlere empati, merhamet ve yardımlaşma değerlerini öğretir. İnsanları daha iyi anlama ve yardıma ihtiyaç duyanlara destek olma konusunda duyarlılık geliştirmelerine katkı sağlar. Etik liderlik, doğruluk, dürüstlük, adalet ve sorumluluk gibi temel etik değerleri önceler. Gençlere etik değerlerin önemini öğretir ve bu değerleri hayata geçirmelerine yardımcı olur. Dini değerlerle uyumlu etik davranışları teşvik eder. Ruhsal liderlik, bireyin manevi gücünü ve anlam arayışını vurgu yapar. Gençlere maneviyatın ve ruhsal gelişimin önemini öğretir. Dini deneyimlere açıklık kazandırarak, gençlerin ruhsal bir derinlik hissetmelerine yardımcı olur. Dönüşümsel liderlik, bireylerin kendi potansiyellerini keşfetmelerini ve dönüşmelerini teşvik eder. Gençlere kendi inanç sistemlerini sorgulama ve geliştirme fırsatı sunar. Dönüşümsel liderlik, gençlerin dini inançlarına derinlik kazandırmalarına ve kendi liderlik potansiyellerini keşfetmelerine yardımcı olabilir. Araştırma literatüründen elde edilen verilere göre söz konusu liderlik modellerinin felsefelerini anlamak ve gençlik çalışmalarına dâhil etmek bir yandan eğitimcilerin formasyonunu güçlendirip çeşitlendirirken diğer taraftan gençlerin çeşitli becerilerini bu vesileyle geliştirmektedir. Ayrıca dini gelenekte bu liderlik modellerini örnekleyen zengin bir literatür vardır. Gençlerin din eğitimi çalışmalarında bunlardan ilham alan bir yaklaşımla çalışmaları şekillendirmek yeni bir heyecan katabilir. Başta Hz. Peygamber olmak üzere, Kur'an'da adı geçen diğer peygamberlerin liderlik yaklaşımlarının yanı sıra, sahabe hayatından çeşitli örnekler bulabilmek mümkündür. Özellikle de Hz. peygamberin; “Her biriniz birer çobansınız ve tebaanızdan sorumlusunuz” hadisi İslam'ın liderlik kavramına yaklaşımının önemli bir referans kaynağıdır. Bu çerçevede alan yazında var olan liderlik modellerinden bazıları gençlik döneminin özellikleri göz önünde bulundurularak incelenmiş, din eğitiminin hedefleri doğrultusunda dini literatürdeki bu örnekler üzerinden ele alınıp değerlendirilmiştir. Liderlik modellerinin seçiminde gençlik döneminin özellikleri göz önünde bulundurulmuştur.

Ayrıca David Canales'in çalışması bu çalışmanın ortaya çıkmasında ilham kaynağı olmuştur. Burada ele alınan modellerin örgün din eğitiminde çok yaygın din eğitiminde kullanılması uygun görülmektedir. Üniversite ve üniversite yurtlarında dini kurumlar tarafından yürütülen çalışmalarda kullanılması uygundur. Çalışma nitel desende doküman incelemesi olarak hazırlanmış, veri toplama aracı olarak doküman analizi tekniği kullanılmıştır.

Anahtar kelimeler: Din Eğitimi, Gençler, Hizmetkâr Liderlik, Etik Liderlik, Ruhsal L Dönüşümsel Liderlik.

LEADERSHIP MODELS IN YOUTH WORK

Abstract

Leadership models are the approaches or methods a leader adopts or uses to inspire and influence others toward a specific goal. Each model provides different perspectives on what is valued in the process of leading people. These models are reflected in how a leader interacts with others and manages tasks, varying according to the situation. Leaders typically have a vision, a dream, and an overarching purpose that motivates others to work toward it. Today, leadership has evolved from being a concept solely associated with governing the state to being addressed in many different contexts. In this framework, leadership-themed studies are found across a broad spectrum, from politics to health, public administration to non-governmental organisations, and from business to educational management. In the field of education, leadership is often discussed in the context of the leadership skills of educational administrators. However, some studies argue that young people should be empowered through these leadership models. Today, it is believed that religious educators, particularly those who work with young people, can benefit from various leadership models found in the literature, enhancing their professional formation. Moreover, these models may enable young people to develop certain leadership skills themselves. This study examines four leadership models recommended for use in religious education activities for young people: servant leadership, ethical leadership, spiritual leadership, and transformational leadership. While there are many leadership models in the literature, this study has selected models that are appropriate given the unique characteristics of the religious field. Additionally, the developmental features of adolescence were influential in the selection of these models. For example, servant leadership can play an important role in the lives of young people by encouraging them to do things for others, counteracting the egocentric and individualistic tendencies that become more pronounced during adolescence. Servant leadership emphasizes helping others and working for the community. It teaches young people values such as empathy, compassion, and cooperation. It also contributes to developing their sensitivity to understanding others and supporting those in need. Ethical leadership prioritizes fundamental ethical values such as truthfulness, honesty, justice, and responsibility. It teaches young people the importance of ethical values and helps them to apply these values in their lives, promoting ethical behaviors that align with religious values. Spiritual leadership emphasizes an individual's spiritual strength and search for meaning. It teaches young people the importance of spirituality and spiritual development. By providing clarity on religious experiences, it helps young people feel a sense of spiritual depth. Transformational leadership encourages individuals to discover and transform their potential. It offers young people the opportunity to question and develop their belief systems. Transformational leadership can help young people deepen their religious beliefs and discover their leadership potential. According to data from the research literature, understanding the philosophies of these leadership models and incorporating them into youth activities not only strengthens and diversifies educators'

professional formation but also facilitates the development of various skills in young people. Additionally, there is a rich tradition in religious literature that exemplifies these leadership models. Structuring activities inspired by this tradition can bring new enthusiasm to religious education programs. It is possible to find various examples from the lives of the prophets mentioned in the Quran, including the leadership approaches of Prophet Muhammad and his companions. Especially the hadith of Prophet Muhammad, "Each of you is a shepherd and is responsible for his flock," serves as an important reference for Islam's approach to the concept of leadership. In this context, some of the leadership models present in the literature have been examined, taking into account the characteristics of adolescence, and evaluated in light of the goals of religious education, using examples from religious literature. The selection of leadership models in this study was influenced by the characteristics of adolescence. Furthermore, the work of David Canales served as an inspiration for this study. The models discussed here are considered more suitable for use in informal religious education rather than formal religious education. They are recommended for use in programs conducted by religious institutions in universities and university dormitories. The study was prepared as a qualitative document review, with document analysis techniques used as the data collection method.

Keywords: Religious Education, Youth, Servant Leadership, Ethical Leadership, Spiritual Leadership, Transformational Leadership.

GİRİŞ

Liderlik, bir kişinin gruptaki diğer kişileri belirlenmiş ortak bir hedefi gerçekleştirmeye yönelik mücadele etmek için harekete geçirdiği bir eylem biçimi olarak tanımlanmaktadır.¹ Liderlerin genellikle bir hayali, bir vizyonu ve başkalarını uğrunda çalışmaya yönelttikleri kapsayıcı bir amacı vardır.² Liderlik genellikle siyasi bağlamda ele alınan bir kavram olsa da bugün iş hayatından, eğitime, sivil toplum kuruluşlarından aile içi ilişkilere kadar geniş bir yelpazede araştırma konusu edilmektedir. Eğitimde liderlik konusu, liderlik kalitesinin ve şeklinin, kurumların ve bireylerin yaşamını etkilemesi nedeniyle 21. yüzyılda gündeme gelmiştir. Liderliğin öğrencilerin yaşamındaki önemli etkileri nedeniyle bu kavram yaygınlaşmış ve eğitim uygulamaları arasında daha fazla kabul görmeye başlamıştır.³ Bu bağlamda yapılan çalışmalar daha çok eğitim kurumlarını yöneten bireylerin liderlik özelliklerini konu edinmesine rağmen liderliği öğrencilerin liderlik özelliklerini geliştirmek açısından ele alan bazı araştırmalar da vardır.⁴ Bu çalışmalarda öğrencilerin liderlik özellikleri-

¹ Brent Davies - Mark Brundrett (ed.), *Developing Successful Leadership* (Dordrecht: Springer Netherlands, 2010), 8.

² Robert K. Greenleaf, *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness 25th Anniversary Edition* (New York: Paulist Press, 2002), 12.

³ Ansar Abbas vd., "Servant Leadership and Religiosity: An Indicator of Employee Performance in The Education Sector", *International Journal of Innovation, Creativity and Change* 13/4 (2020), 391.

⁴ Amanda Du Plessis-Carol Nkambule, "Servant Leadership as Part of Spiritual Formation of Theological Students in Contextualisation of 21st Century Theological Training", *HTS Teologiese Studies*

nin geliştirilebileceği vurgulanmaktadır. Bu çalışmaları yürüten araştırmacılara göre tüm öğrenciler doğal lider olmasalar da çeşitli liderlik modelleri ve ilkeleri hakkında temel bilgilere sahip olduklarında, yetkinliklerini ve becerilerini geliştirmek için bu ilkeleri uygulayabilmeleri mümkündür.⁵ Gençlere yönelik din eğitimi çalışmalarında hem eğitimcilerin hem gençlerin kendilerine göre bazı liderlik vasıflarını geliştirmeleri kişisel gelişim açısından faydalı bulunmaktadır.⁶

Liderlik, İslami yaşamda son derece vurgulanan bir kavramdır. Bugün kullanılan anlamları da aşan geniş çağrışımlara sahiptir. Nitekim Peygamberimiz bir hadiste şöyle buyurmaktadır: “Her biriniz birer çobansınız ve tebaanızdan sorumlusunuz.”⁷ Bu hadis kişisel düzeyde bile himayemiz altında olan her şeyden ve herkesten sorumlu olduğumuzu ve hesap vereceğimizi ima etmektedir. Bu çok boyutlu liderlik biçimi İslam’da her fırsatta dile getirilmektedir.⁸ Bununla birlikte hangi düzeyde olursa olsun bir Müslümanın kendisinden sorumlu olduğu bireylere bazı ilkeler çerçevesinde liderlik etmesi beklenmektedir. Müslümanlar tarafından uygulanması gereken temel liderlik ilkeleri arasında adaletin uygulanması, emanete riayet edilmesi, doğruluğun gözetilmesi, doğru olanı yapmakta sebat edilmesi ve verilen sözlerin yerine getirilmesi yer almaktadır. Başta toplumu yöneten siyasi liderler olmak üzere her düzeyde bireylerden birlikte yaşadıkları insanlara bu ilkelere bağlı olarak önderlik etmesi beklenmektedir. Din eğitimi uygulamalarında, özellikle de hedef kitlesi gençler olan çalışmalarda, ilhamını İslami referanslardan alan bir anlayışla çeşitli liderlik modellerini incelemek ve geliştirmek farklı çıktılar almak adına yararlı olabilir.

Örgün eğitim dışındaki din eğitimi çalışmaları çoğunlukla Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından organize edilmektedir. Başkanlığın eğitim faaliyetleri arasında gençlere yönelik olanlar önemli bir yere sahiptir. Bu eğitim faaliyetleri, bizzat başkanlığın organize ettiği çalışmalar ile başta Gençlik ve Spor Bakanlığı olmak üzere çeşitli bakanlıklar aracılığıyla yürüttüğü eğitim faaliyetlerini içermektedir.⁹ Başkanlığın organize ettiği çalışmalar başta cami

/ *Theological Studies* 76 (11 Ağustos 2020), 1-9.; Helmi Muhammad - Niki Sari, “Implementation of The Synergy of Transformational-servant leadership Character in Islamic Boarding School”, *Journal of Leadership in Organizations* 3 (28 Ağustos 2021), 78.

⁵ Du Plessis - Nkambule, “Servant Leadership as Part of Spiritual Formation of Theological Students in Contextualisation of 21st Century Theological Training”, 8.

⁶ Arthur David Canales, “Models of Christian Leadership in Youth Ministry”, *Religious Education* 109/1 (2014), 24-44.

⁷ İmam-ı Buhari, *Sahih-i Buhari Muhtasarı*, çev. Hanifi Akın, (İstanbul: Çelik Yayınevi, 2017). “Cum’a”, 11.

⁸ Abdulkarim Abdallah vd., “A Review of Islamic Perspectives on Leadership”, *International Journal of Scientific Research and Management* 7 (18 Kasım 2019), 575.

⁹ Sevde Düzgüner, Soykök Mustafa, *Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, 2020, 16.

merkezli çalışmalar olmak üzere, gençlik merkezleri, okuma salonları, genç ofisler, Diyanet Vakfı Öğrenci Yurtları gibi yerlerde yapılmaktadır. Bunun dışındaki çalışmalar genellikle Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesindeki KYK yurtlarındaki manevi danışmanlık çalışmaları ile yine bakanlığın gençlik merkezlerinde yürütülen çeşitli eğitsel faaliyetleri içermektedir. Ayrıca son yıllarda Gençlik ve Spor Bakanlığının gençlik kamplarına manevi danışmanlar görevlendirilmektedir. Lise ve ortaokullarda ise Gençlik Koordinatörleri aracılığıyla zaman zaman bazı etkinlikler düzenlenmektedir.¹⁰

Bu çalışma, gençlik çalışmalarında bazı liderlik modellerini inceleyerek, özellikle din eğitimi uygulamalarında gençlerin dini ve liderlik becerilerini geliştirmeye yönelik yenilikçi yaklaşımlar sunmayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede ele alınan hizmetkâr, etik, ruhsal ve dönüşümsel liderlik modellerinin, gençlerin hem kişisel gelişimlerini hem de toplumsal katkılarını artırmada nasıl etkili olabileceği üzerinde durulmaktadır. Günümüzde gençlerin liderlik becerileri ve manevi gelişimi, toplumsal uyum ve bireysel sorumluluk bilinci açısından kritik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda çalışma, liderlik modellerinin din eğitimi programları ile ilişkilendirilmesini ele alarak, gençlerin toplumsal hayata daha aktif bir şekilde katılımını ve eğitimcilerin bu süreçteki rehberlik rollerini güçlendirmeyi hedeflemektedir. Çalışmanın önerdiği modeller, özellikle Diyanet İşleri Başkanlığı'nın gençlik merkezleri ve manevi danışmanlık hizmetleri gibi alanlarda uygulanabilir bir çerçeve sunmaktadır. Söz konusu modellerin gençlerin dini gelişimi ve eğitimi açısından önemli bazı katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Literatürdeki birçok liderlik modeli içerisinde özellikle bunları seçmemizin temel bazı sebepleri vardır. Örneğin hizmetkâr liderlik ergenlik dönemiyle belirginleşen benmerkezci, bireyselci yönelimleri, başkaları için bir şeyler yapmaya teşvik eden yönüyle gençlerin yaşamında önemli bir işlev görebilir. Benzer şekilde etik liderlik, değerleri önceler ve gençlerin anlam dünyasını temellendirecek araçlar sağlayabilir. Ruhsal liderlik, manevi gelişime önem verir ve dini olgularla doğrudan ilgilidir. Dönüşümsel liderlik ise gençliğin idealizmine ve coşkusuna eşlik eder. Bu modellerin gençlere yönelik din eğitimi çalışmalarını çeşitlendirmesi ve geliştirmesi beklenmektedir. Bu araştırmada ele alınan modeller, özellikle hedef kitlesi gençler olan yaygın din eğitimi çalışmalarında yer alan din eğitimcileri için önerilmektedir. Her ne kadar bu liderlik vasıflarının geliştirilmesi din eğitimcileri için önerilse de temel hedef gençlere de bu özellikleri aşılmasıdır. Dolayısıyla hedef kitle eğitimciler olduğu kadar gençlerdir. Bu bağlamda üniversite ve üniversite yurtlarındaki din eğitimi faaliyetlerinde yararlı olması beklenmektedir. Ç-

---

¹⁰ Düzgüner, Soykök, *Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, 22-40.

alışma nitel desende literatür tarama olarak hazırlanmış, veri toplama aracı olarak doküman incelemesi tekniği kullanılmıştır. Araştırmada ilk olarak gençlik çalışmalarında göz önünde bulundurulması gereken bazı ilkelere kısaca yer verildikten sonra söz konusu modeller ele alınacaktır.

1. GENÇLİK ÇALIŞMALARINDA BAZI TEMEL İLKELER

Gençlik kavramı genellikle ergenliği de kapsayan 11-25 yaşları arasındaki dönemi ifade eder.¹¹ Bu dönem sahip olduğu bazı karakteristik özellikleri ile gelişimin diğer dönemlerinden bazı açılardan farklılaşmaktadır. Örneğin Selçuk gençlerin, yaşam hakkında kuşatıcı, bütüncül bir kavrayışa yöneldikleri için dine ilgi duyduğunu, daha önce öğrendiklerini gelişen zihinsel kapasitesi ile sorguladığını ve inançlarına sağlam dayanaklar aradıklarını belirtmektedir.¹² Ayrıca gençlik dönemi kimlik gelişiminde temel bir aşamadır ve idrak arayışı,¹³ bireysel dini yönelim,¹⁴ benmerkezcilik,¹⁵ idealizm gibi kavramlar etrafında ele alınmaktadır. Bununla birlikte gençlik dönemi bağlanma, cinsellik, bağımlılık, dini istismar ve aşırılık gibi kavramların belirginleştiği bir dönemdir.¹⁶ Gençlik döneminde ortaya çıkan bu yeni durumlar bu dönemi kendi içerisinde değerlendirmeyi beraberinde getirmiştir. Bu nedenle gençlerin dini ve manevi gelişimini bütüncül bir yaklaşım etrafında ele almakta fayda vardır. Eğitim, psikoloji ve teolojinin sağlamış olduğu veriler bir bütün olarak ele alındığında gençlerin din eğitiminde bazı temel ilkeler ön plana çıkmaktadır. Gençlik çalışmalarında verimli bir din eğitim için bu ilkeleri göz önünde bulundurmakta yarar vardır. Smith ergen maneviyatını gençlik hizmetleri pratiği açısından ele aldığı çalışmasında gençlere yönelik çalışmalarda göz önünde bulundurulması gereken bazı temel ilkelere bahsetmiştir.¹⁷ Söz konusu ilkeler gençlik döneminin gelişimsel özellikleri ve modern pedagojinin gençlerin eğitimiyle ilgili yaklaşımlarına dayanmaktadır. Bu çalışmada ele alınan liderlik modellerinin gençlerin din eğitiminde etkili bir şekilde kullanılabilmesi için bu hususları göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Bazı ilavelerle aşağıda bu ilkelere yer verilmiştir.

¹¹ Mustafa Köylü - Cemil Oruç, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi", *Nobel Akademik Yayıncılık* (2023), 10.

¹² Mualla Selçuk, "Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu", *Gençlik Dönemi ve Eğitimi (Sempozyum)*, (2000), 337-338.

¹³ David Elkind, "The Origins of Religion in the Child", *Review of Religious Research* 12/1 (1970), 35-42.

¹⁴ James W. Fowler - Mary Lynn Dell, "Stages of Faith from Infancy Through Adolescence: Reflections on Three Decades of Faith Development Theory", *The Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence* (Sage Publications, INC., 1974), 34-45.

¹⁵ John Santrock, *Adolescence* (New York, NY: McGraw Hill, 2015).

¹⁶ Muhammed Muhdi Gündüz, "Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi", *Şarkiyat* 12/4 (31 Aralık 2020), 1092-1117; Köylü - Oruç, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi" (2023), 106-130.

¹⁷ Jeremy Smith, *Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry* (Abilene Christian University, Doctor Of Ministry Theses, 2020).

Öğrenme Alanlarını Bütünleştirmek: Eğitim alanında yapılan çalışmalar Bloom ve arkadaşları tarafından geliştirilen ve bireyin öğrenmelerini bilişsel, duyuşsal ve psikomotor olarak ayıran taksonomiye esas almaktadır. Bu sınıflandırma din eğitimi için de geçerlidir. Çünkü din eğitiminin temel hedefi bireyi zihinsel, duyuşsal ve davranışsal olarak belirli bir olgunluğu eriştirmektir. Bu açıdan kişinin hem bedenî hem zihnî hem de kalbî yönünü göz önünde bulunduran bir din eğitimi anlayışına ihtiyaç vardır. Kişinin yalnızca dinî bilgiye sahip olmasından ziyade, bu bilgiyi bir yaşam şekli olarak ortaya koyabilmesi önemlidir.¹⁸ Bu konuda eğitimcilere önemli görevler düşmektedir. Günümüz eğitimcilerinin daha donanımlı olması, birçok parametreyi göz önünde bulundurması gerekmektedir. Alan bilgisinin yanında, eğitim yöntemlerine hâkimiyet, zamanın ruhuna ve dünyada olup bitenlerine aşina olmak önemlidir. Burada teoloji alanından gelen verileri eğitim ve psikolojinin varsayımları ile bütünleştirmek artık kaçınılmaz bir gerekliliktir.¹⁹

Farklılıkları Dikkate Almak: Gençlerin ergenlik dönemindeki bilişsel gelişimi, gençlerin sürekli bir öğrenme ve gelişim içerisinde olması verili durumu göz önünde bulundurmayı beraberinde getirmiştir. Eğitim araştırmacıları öğrencilerin farklı şekillerde öğrendiklerini öne sürmüşlerdir.²⁰ Farklı öğrenme alanları arasında görsel, işitsel, dilsel, kinestetik, mantıksal, sosyal ve bireysel öğrenme vardır. Gençlik çalışmalarında genellikle, öğrencilerin oturup bir konuyu dinledikleri, bazı videolar ve power pointler aracılığıyla işitsel ve görsel olarak desteklenen eğitim materyalleri kullanılır. Ancak her öğrenci işitsel veya görsel bir öğrenci değildir. Bazıları, bir hocanın etrafında şekillenen, sosyal bir yönü olan eğitim ortamlarına ihtiyaç duyar. Diğer bazıları günlük tutmayı veya not almayı tercih eder veya bedenlen katıldıkları, vücutlarını kullanmalarına izin veren fiziksel öğrenmeye ihtiyaç duyabilirler. Öğretim stillerini sadece görsel ve işitsel olarak sınırladığımızda, kaçınılmaz olarak bazı öğrencileri dışarıda bırakıyor olabiliriz.²¹

Teolojik Konuşmalar Yapmak: Ergenlik döneminin başlamasıyla birlikte ‘anlama arayışı’ önemli bir ihtiyaç olarak ortaya çıkmaktadır.²² Gençlerin bu arayışlarında desteklenmesi gerekmektedir. Bunu sağlayabilmek için gençlerin kendilerini ifade edebilecekleri, tartışabilecekleri ortamlar sunmak gerekmektedir.²³ Schweitzer gençlerin teolojik konuşmalara dâhil olabilmesi

¹⁸ Köylü - Oruç, “Gençlik Dönemi Din Eğitimi” (2023), 232.

¹⁹ Cemal Tosun, *Din Eğitimi Bilimine Giriş* (Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık, 2017), 60.

²⁰ Howard Gardner, *Zihin Çerçevesi / Çoklu Zeka Kuramı* (İstanbul: Alfa Yayınları, 2017).

²¹ Jeremy Smith, *Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry* (Abilene Christian University, Doctor Of Ministry Theses, 2020), 37.

²² Elkind, “The Origins of Religion in the Child”.

²³ Veysel Karani Altun, “Din Eğitimi Açısından Dindarlık Ve Olumlu Dini Başa Çıkma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (30 Aralık 2021), 549-571.

için aşağıdaki hususlardan biri yâda bir kaçının karşılanması gerektiğini belirtmektedir:

✓ Teoloji gerçekten gençlerin kendileri için ilgi çekici ve önemli buldukları soruları ele almalıdır.

✓ Gençlerin fikirleri dini otoriteler ve eğitimciler tarafından ciddiye alınmalıdır.

✓ Gençler, hayatlarını ve çevrelerindeki dünyayı anlamlandırma çabalarında desteklendiklerini hissetmelidirler.

✓ Teolojinin çeşitli açılardan, diğer anlamlandırma sistemlerinden farklı olarak kendi anlam dünyalarını kurmada eşsiz bir katkısı olduğunu fark etmelidirler.²⁴

Bu hususları dikkate alan teolojik konuşmalar gençlerin ilgisini çekebilir. Ayrıca bu dönemde varsayımsal düşünce yapısının gelişmesiyle birlikte çok yönlü ve karşılaştırmalı bakış açısı gelişmekte, doğal olarak bunlara cevap arama ihtiyacı ortaya çıkmaktadır. Yine kimlik arayışı ile birlikte dini şüphe ve arayışlar belirginleşmektedir.²⁵ Dini konularda dayatma yapmadan, gencin fikirlerinin önemsendiği teolojik konuşmaların gencin dini ve manevi gelişimine önemli bir katkı sunacağını söylemek mümkündür.

Anamlı Uygulamalar Oluşturmak: Gençlerin maneviyatını geliştirmek için öz farkındalık, kişisel keşif yoluyla kutsallık duygularını harekete geçirmek, kalıcı inancı meydana getirmede önemli role sahiptir.²⁶ Manevi uygulamaların, Allah'ı sadece bilişsel boyuttan daha fazlasıyla tanımamıza yardımcı olan farklı öğrenme çıktıları vardır. İslam, hayatın içinde dinamik bir yaşayışta anlamını bulurken, namaz, dua, oruç gibi ibadetler yoluyla da müminleri manen güçlendirmeye çalışmaktadır. Dua deneyimleri ve namaz gibi ibadetler yoluyla manevi farkındalığı teşvik eden bir atmosfer yaratmak, genci manevi olarak besler ve geliştirir. Din eğitiminde gençler için güçlü ve anlamlı manevi deneyimler meydana getirmek, din eğitiminin etkili bir şekilde sürdürülmesi için önemlidir. Elkind'in de belirttiği gibi Allah ile dinamik, kişisel bir ilişkinin yolu bu tür deneyimlere bağlıdır.²⁷

Bağlamı Önemsemek: Herkes kendisini bir toplum ve kültür içinde bulur. Bu nedenle, bu toplum ve kültür yapıları inanç sistemlerini doğal olarak etkiler. Aidiyetlerimiz, işimiz, aldığımız eğitim ve yaşadığımız ülke alışkanlıklarımızı ve dünya görüşlerimizi biçimlendirir. Toplumun kabulleri,

²⁴ Friedrich Schweitzer, "Adolescents as Theologians: A New Approach in Christian Education and Youth Ministry", *Religious Education* 109/2 (2014), 186.

²⁵ Üzeyir Ok, "Dini Düşüncede Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki v.b.) Boyutları", *Dini Araştırmalar* 8/22 (01 Haziran 2005), 11-40.

²⁶ Arthur Canales, "Models for Adolescent Ministry: Exploring Eight Ecumenical Examples", *Religious Education* 101 (2006), 224.

²⁷ Elkind, "The Origins of Religion in the Child", 48.

normları hayatımızı şekillendirmektedir. Bugün gençler inanç gelişimlerini etkileyen birçok farklı bağlamlarda bulunmaktadır. Gençlere yönelik yaklaşımlarda bu gerçeği göz önünde bulundurmak gerekir.²⁸ Bununla birlikte ergenler çevrelerindeki dünyayı deneyimlemenin benzersiz bir yoluna sahiptir. Bu deneyimi tanımlamak için 1) Ergen psikolojisini, (kimlik edinme süreci, ergenliğin uzaması) 2) Toplum kültürünü, (otorite kavramı bilginin yaygınlaşmasıyla değişti, kolektivizme karşı bireycilik revaçta, cinsiyet rolleri değişime uğradı) 3) Gençlik kültürünü (gençlerin kahramanları, rol modelleri, teknoloji, sosyal ağlar, oyunlar vs.) ve 4) Kişisel deneyimi incelemeliyiz.²⁹

Deneyimi Önemsemek: Deneyim, teori veya fikirleri şekillendirir ve genellikle deneyim teorilerden daha önceliklidir.³⁰ Batıda gençlerle deneyimleri üzerinde yapılan konuşmalarda genellikle dini deneyimlere rastlanmadığı görülse de bu konuda kültürel farklılıklar vardır. Örneğin ülkemizde yapılan bir araştırmada ergenlerin yaşadığı birçok deneyimi din ile ilişkilendirdiği anlaşılmaktadır. Ancak genel olarak din ergenlerin hayatında önemli bir yere sahip olmakla birlikte, kendisi için dini inancın önemli olduğunu söyleyenler de dâhil bazı gençlerin kendilerini Allah'a özel olarak yakın hissettikleri herhangi bir ânı paylaşmadıkları görülmüştür.³¹ Belki de bunun en büyük sebebi deneyimlerini Tanrı veya din ile ilişkilendirecek yetenekten yoksun olmalarından dolayıdır.³² Ancak günlük deneyimlerin bir kısmı doğrudan dini çağrışımına sahipken sıradan deneyimleri de din ile ilişkilendirilebilmek mümkündür. Özellikle başkaları için fedakârlıkta bulunmak, çeşitli sosyal sorumluluk projelerinde gönüllü olmak bu türdendir. Dezavantajlı bireyler, çocuklar, fakirler, mülteciler için özveride bulunmak, sıkıntılarını gidermek için çaba sarf etmek bu açıdan önemlidir. İnsanlarla kurulan bu yardımlaşma bağları gencin Allah ile bağlarına da dolaylı olarak yansır.³³

Bu ilkeler dikkate alınarak yapılacak çalışmalar, gençlik çalışmalarının sağlam bir temel üzerine inşa edilmesine olanak sağladığı gibi gençlerin dini inançlarını güçlendirmelerine ve manevi gelişimlerine de katkı sağlayacaktır.

2. GENÇLİK ÇALIŞMALARINDA LİDERLİK MODELLERİ

Gençlik döneminin kendine has doğası ve gelişimsel özellikleri, genç-

²⁸ Smith, *Adolescent Spiritual Formation*, 67.

²⁹ Smith, *Adolescent Spiritual Formation*, 53.

³⁰ Peter Jarvis, "Religious Experience and Experiential Learning", *Religious Education* 103/5 (11 Kasım 2008), 554.

³¹ Mehmet Su, A Qualitative Study on Adolescent Religious Experiences, *İnönü Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, 13/1, 2024, 245-261.

³² Smith, *Adolescent Spiritual Formation*, 69.

³³ Canales, "Models for Adolescent Ministry", 223.

lere yönelik din eğitiminin çerçevesini de önemli ölçüde belirler. Gençlik döneminin gelişim özellikleri ve ihtiyaçları doğal olarak bu alanda çalışan personelin liderlik yaklaşımlarına da yansımıştır. Her biri dini gelenekteki çeşitli düşünce ve uygulamalara karşılık gelen bu liderlik modelleri gençlik döneminin yapısına uygun olarak şekillenmektedir. Bu alanda yapılan çalışmaların önerdiği çeşitli eğitim modellerinin yanında liderlik modellerine dayalı yaklaşımlar da vardır. Canales'in çalışması bu araştırmayı yapmamıza vesile olan önemli bir çalışmadır.³⁴ Aşağıda başta Canales'in çalışmasında ele alınanlar olmak üzere dini literatürde kullanıldığında yararlı olacağı düşünülen dört liderlik türü veya modelinin tanımlayıcı kısa özelliklerine değinilmiştir. Bu liderlik modellerinin gençlerin din eğitimine farklı bir bakış kazandıracığı düşünülmektedir. Özellikle de yaygın din eğitiminde hedef kitlesi gençler olan çalışma alanlarında bu modellerden yararlanılabilir. Bu bağlamda bazı liderlik modelleri örneğin öğrenci yurtlarındaki manevi danışmanlık hizmetleri veya üniversitedeki gençlik çalışmaları için ilham verici olabilir. Alan yazında demokratik, karizmatik, doğal, otoriter, liberal gibi yaklaşık yirmiyeye yakın liderlik türünden bahsedilmektedir. Liderlik modellerinin tamamına burada yer vermek bu çalışmanın sınırlarını aşacağından gençlik ve din eğitimi bağlamında sıkça ele alınan modellerle sınırlandırılmıştır. Bunlar arasında gençlik çalışmalarında kullanıldığında yararlı olacağını düşündüğümüz dört tanesini örnek olarak vermekle yetineceğiz. Bunlar; hizmetkâr, etik, ruhsal ve dönüşümsel liderlik modelleridir. Böylelikle dünyada çeşitli alanlarda örnekleri olan ve Türkiye'de de bazı alanlarda terim olarak kullanılan "gençlik lideri"³⁵ terimine din eğitimi alanında farklı bir bakış sunulmak istenmektedir.

2.1. Hizmetkâr Liderlik

Hizmetkârlık ve liderlik gibi temel kavramları içeren hizmetkâr liderlik teorisi son zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu liderlik anlayışına göre insanlar için bir şeyler yapmak isteyen ve onlara liderlik ederken hizmet eden bir kişi hizmetkâr liderlik yapmaktadır. Hizmetkâr liderler daha yüksek mevkilere ulaşmak için değil, insanlara hizmet etmek için motive olurlar.³⁶ Hizmetkâr liderlik, liderliği bir hizmet görevi olarak görme ve diğerlerine hizmet etme odaklı bir liderlik tarzıdır. Bu liderlik anlayışında lider için hizmet etmek ve başkalarının ihtiyaçlarını karşılamak önceliklidir. Hizmetkâr liderlik, gerçek

³⁴ Canales, "Models of Christian Leadership in Youth Ministry", 24-44.

³⁵ Mehmet Parlar - Müberra Çelebi, "Gençlik Liderlerinin Liderlik Davranışları", *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 61 (14 Aralık 2017), 418-432.

³⁶ Du Plessis-Nkambule, "Servant Leadership as Part of Spiritual Formation of Theological Students in Contextualisation of 21st Century Theological Training", 1.

bir liderin hizmetkâr olduğunu vurgular. Bu yaklaşımın temelinde ahlaki davranış ve insanlar için sorumluluk vardır. Fedakârlık, sadelik ve bilinç liderliğin karakteristiğidir.³⁷ Hizmetkâr lider güç, kontrol, yıldırma, tehdit, zorlama ve cezalarla ilgilenmez.³⁸ Hizmetkâr liderlik, doğası gereği dezavantajlı grupları, çalışanları, öğrencileri, çocukları, fakirleri, okuma yazma bilmeyenleri öncelikli ilgi haline getirir. Hizmetkâr liderliğin omurgasını dinleme, kabul ve empati oluşturur. İyi bir lider iyi dinler, ancak gerçek bir lider kabul ve empati ile iyi dinler.³⁹ Hizmetkâr liderliğin amacı, ergenleri ve genç yetişkinleri evlerinde, okullarında, mahallelerinde ve toplumlarında hizmetkâr liderler olmaya teşvik etmek ve manen güçlendirmek, böylece etki alanlarını ve dünyayı dönüştürmektir.⁴⁰ Hizmet etmek, onları yalnızca geleceğin liderleri olmaya hazırlamakla kalmaz, aynı zamanda dini kurumların çalışmalarına katkıda bulunmalarına da olanak tanır.⁴¹ Başkaları için çalışmak, hizmet etmek dini ve manevi gelişim için önemli görülmektedir. Burada, kişinin diğerleri için yaptığı karşılıksız eylemlerinin aynı zamanda onun manevi gelişimine katkı sağladığı ve gençlerde yeni bir bakış açısı geliştirdiği varsayılır.⁴²

Hizmetkâr liderlik dini literatürde en fazla çalışılan liderlik modelidir.⁴³ Bu çalışmalarda hizmetkâr liderlik modelinin, büyük dinlerin peygamberleri tarafından farklı zaman dilimlerinde uygulandığı ve bu peygamberler tarafından vaaz edildiği bildirilmiştir.⁴⁴ Hıristiyan gelenekte Hz. İsa, Musa, Davut, Aziz Pavlus gibi dini önderlere gönderme yapan ve hizmetkâr liderlik bağlamında meseleyi ele alan çalışmalara rastlanmaktadır.⁴⁵ Sayıları çok fazla olmasa da İslam ve Hz. Peygamber bağlamında bu liderlik modelini ele alan çalışmalar da bulunmaktadır.⁴⁶ Bu çalışmalarda genel olarak dini önderlerin muhataplarıyla bir hizmet ilişkisi ile liderlik sergiledikleri çeşitli örnekler üzerinden sunulmaktadır. İncil'de İsa'nın son akşam yemeğinde Havarileri-

³⁷ Ali Choudhary vd., "Impact of Transformational and Servant Leadership on Organizational Performance: A Comparative Analysis", *Journal of Business Ethics* 116 (01 Ağustos 2013), 434-435.

³⁸ Greenleaf, *Servant Leadership*, 33.

³⁹ Greenleaf, *Servant Leadership*, 12.

⁴⁰ Efrain Agosto, *Servant Leadership: Jesus and Paul*, (St. Louis, Mo: Chalice Press, 2005).

⁴¹ Malan Nel, *Youth Ministry* (Cape Town, South Africa: AOSIS Scholarly Books, 2022), 275.

⁴² Köylü - Oruç, "Gençlik Dönemi Din Eğitimi" (2023), 136.

⁴³ Efrain Agosto, *Servant Leadership: Jesus & Paul* (St. Louis, Mo: Chalice Press, 2005); Du Plessis-Nkambule, "Servant leadership as part of spiritual formation of theological students in contextualisation of 21st century theological training"; Abbas vd., "Servant leadership and religiosity".

⁴⁴ Shaheer Ellahi-Abid G. Chaudhry, "Servant Leadership and Islam: Review of the Secular Model of Servant Leadership in The Light of Islamic Teachings", *Pakistan Association of Anthropology*, (2015), 1612.

⁴⁵ Saya Lee, "A Reconsideration on the Leadership of Moses as a Model of Servant Leadership in the Religious Community", *Natural Volatiles and Essential Oils Journal | NVEO*, (07 Kasım 2021), 819-827.; Agosto, *Servant Leadership*.

⁴⁶ Abdallah vd., "A Review of Islamic Perspectives on Leadership"; Ellahi - Chaudhry, "Servant Leadership and Islam".

nin ayaklarını yıkaması, Musa peygamberin İsrail oğullarının kurtuluşu için gösterdiği fedakârlıklar, Aziz Pavlus'un İsa'nın mesajını insanlara ulaştırmak için katlandığı sıkıntılar bu örneklerden bazılarıdır.⁴⁷ Yahudi dini metinlerinde "Bütün insanlar birbirlerinden sorumludur" ayeti vardır. Hinduizmde Krsihna hizmetkâr lider olarak görülür ve Bhagavad Gitadaki (Hinduizm'in kutsal kitabı) tüm önemli vurgular dünyanın refahına hizmet etmek için sürekli çaba göstermeyi ifade eder. Benzer şekilde Taoizmde diğerkâmlık, cennetin yolunu açan, başkalarına fayda sağlamayı ve onlara zarar vermemeyi ifade eden bir kavram olarak tanımlanır. Buda'nın öğretileri de hizmetkâr liderliğin temel boyutlarıyla yakından ilişkilidir. Buda, "kendimizi başkalarının iyiliği için adarsak" ancak o zaman yüceliği deneyimleyebileceğimizi vaaz etmiştir.⁴⁸

Hizmetkâr liderlik, öğrencilerin liderlik özelliklerini geliştirmeleri ve toplumda daha özgeci bir rol üstlenmeleri açısından faydalı bulunmuştur. Özellikle gençlerin liderlik vasıflarını başkalarını modelleyerek geliştirdiği ve toplumda diğerkâm bireyler olarak etkin roller oynadığı gözlemlenmiştir.⁴⁹ Bu bağlamda bu tür liderlik, dini ve manevi öğretilerle yakından ilişkilendirilmiştir. Literatürde, peygamberler ile birlikte Mevlânâ gibi tarihsel figürlerin bu modeli uyguladığı örneklerle desteklenmiştir.⁵⁰ Bu bağlamda, liderlik özelliklerinin ahlaki değerlerle bütünleştirilerek toplumun manevi gelişimine katkı sağladığı vurgulanmıştır. İslam geleneğinde özellikle Hz. Muhammed'in hayatında hizmetkâr liderliğe örnek teşkil eden çeşitli durumlara yer verilmektedir. Hz. Peygamberin Müslümanlarla birlikte hendek kazması, onlarla bağdaş kurup halka halinde oturması, zor şartlara rağmen insanlara yardım etmesi ve onlara ikramda bulunması bu bağlamda ele alınan örneklerden bazılarıdır.⁵¹ Hz. Muhammed, peygamberlik döneminden çok önce, hemşerileriyle ilişkilerinde hizmetkâr liderliğin temel unsurlarını yerine getirdiği ve hizmeti kişisel çıkarların önüne koyduğu için "güvenilir" anlamına gelen 'el-Emîn' lakabını kazanmıştır. Bu konuda güzel örneklerden birisi de şöyledir: "Peygamberimiz bir gün sahabelere verdiği bir ziyafet sırasında, onlara hizmet ederken, uzaklardan geldiği anlaşılan bir atlı, Peygamberimizin meclisine yaklaşıp: 'Bu kavmin efendisi kimdir?' diye sorar. 'Bu kavmin efendisini arıyorum' dedi. Allah Resülü 'Benim' demedi. O sırada sahabelerine

⁴⁷ Du Plessis-Nkambule, "Servant Leadership as Part of Spiritual Formation of Theological Students in Contextualisation of 21st Century Theological Training", 23.

⁴⁸ Ellahi-Chaudhry, "Servant Leadership and Islam", 1611-1612.

⁴⁹ Serap Demirler, "Çağın Yükselen Liderliği: Hizmetkâr Liderlik Literatürünün Bibliyometrik Analizi", *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi* 9/25 (31 Ekim 2024), 612-630.

⁵⁰ Nihan Okan, "Hizmetkar Liderlik: Mevlana Örneği", *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 4/3 (03 Aralık 2021), 208-216.

⁵¹ Ellahi-Chaudhry, "Servant Leadership and Islam", 1612.

su dağıtmakta olduğundan, atlıya şöyle cevap verdi: ‘Bir kavmin efendisi, ona hizmet edendir!’⁵² buyurmuştur. Buna benzer örnekler ve uygulamalar ile ergenlik döneminde giderek belirginleşen ergen benmerkezciliğini sınırlandırmak ve insanlara hizmet etme odaklı bir liderlik anlayışı geliştirmek mümkündür. Böylelikle gençler lideri modelleyerek başkası için bir şeyler yapmaya teşvik edilebilir ve giderek bireyselleşen dünyada özgeci/diğerkâm bir benlik oluşturabilirler.

Gençlerin hizmetkâr liderlik becerilerini geliştirmek için örneğin Hz. Peygamber’in örnek davranışları (hendek kazması, misafir ağırlaması) anlatılarak, topluma hizmet etmenin önemini vurgulayan sohbetler düzenlenebilir veya grup olarak katılacakları manevi etkinlikler (örneğin, cami temizliği veya itikâf programı) organize edilebilir. Ya da gençler, bir yardım kuruluşunda ihtiyaç sahipleri için düzenlenen yardım kampanyasına katılabilir. Gençler kampanyanın her aşamasında aktif bir şekilde yer alır, yardım malzemelerini toplar ve dağıtır. Hizmetkâr liderlik modelinin uygulamalı bir şekilde hayata geçirilmesi, gençlerin bireysel ve toplumsal sorumluluk bilincini artıracaktır.

2.2. Etik (Ahlaki) Liderlik

Etik liderlik alan yazında genellikle sosyal öğrenme kuramından (Social Learning Theory) yararlanılarak açıklanmaktadır. Sosyal öğrenme kuramının temelinde gözlem ve başkalarının yaptığı davranışları taklit etmeye dayalı dolaylı bir öğrenme vardır.⁵³ Etik liderlik çerçevesinde sosyal öğrenme kuramı, yöneticilerin etik davranışlarının çalışanların davranışlarını etik ve olumlu bir yönde etkilediğine dayanmaktadır. Etik liderlik, insanlara karşı değerler arasındaki gerçek çatışmayı, benimsenen değerler ile davranışlar arasındaki tutarsızlıkları, bazı yozlaşmış değerlerin neden yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini veya kurumların dönüşüm ihtiyacını görmelerine yardımcı olur. Ancak etik lider, toplumun bugüne kadar doğru ve yanlış olarak gördüğü şeyin bir dönüştürücüsü ve değiştiricisi olabilir.⁵⁴ İdeal olarak, etik liderlik dürüstlük, alçakgönüllülük, güvenilirlik ve sağduyu gibi özellikleri ve erdemleri vurgular ve bunları sergiler. Etik liderliğin beş ilkesi şöyledir: başkalarına saygı duymak, başkaları için fedakârlık yapmak, adaletli olmak, dürüst olmak ve toplumu bir araya getirmek. Bu beş ilke, etik liderliği yönlendirmeye ve

⁵² İsmail b Muhammed el-Acluni, *Keşfü'l Hafa*, çev. Mustafa Genç (İstanbul: Beka Yayınları, 2019), 2/463.

⁵³ Albert Bandura, “Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change”, *Psychological Review* 84/2 (1977), 191-215.

⁵⁴ Marc H. Anderson-Peter Y. T. Sun, “Reviewing Leadership Styles: Overlaps and the Need for a New ‘Full-Range’ Theory: Reviewing Leadership Styles”, *International Journal of Management Reviews* 19/1 (Ocak 2017), 83.

konumlandırmaya yardımcı olur ve gençlik çalışmalarını şekillendirir. Etik liderliğin bir başka ayırt edici özelliği de özgünlüktür.⁵⁵ Buna bağlı olarak etik liderin yaşantısı ile takdir edilmesi gerekir. Özellikle de gençlerin gelecekte olmak istedikleri örnek insan modeline uygun davranışlar sergilemelidir.⁵⁶ Liderlerin sergilediği davranışlar, gençlerin gelecekte olmak istedikleri örnek insan modeliyle uyumlu olduğunda, etkili bir öğrenme süreci sağlar.⁵⁷ Söz konusu dini alan olduğunda bu durum daha da önemli hale gelmektedir. Öğrencilerin gözünde lider konumunda olan din eğitimcilerinin örneğin yalanı kötüyü aynı zamanda yalan söylemesi ya da haksızlığı eleştirip haksızlığa sessiz kalması kabul edilemez.

Hz. Peygamberin eğitim literatüründe dile getirilen en belirgin özelliği üstün ahlaki vasıflara sahip olmasıdır. O kendisini hiçbir zaman etik bir lider olarak tanımlamasa da onun en belirgin özelliği ahlaki bir yaşam sürmesidir. Kur'an Müslümanları onun bu örneğini takip etmeye çağırır.⁵⁸ Bu açıdan bakıldığında Hz. Muhammed etik liderliğin bütün erdemlerine sahiptir. Gerçekten yaşadığımız toplumda Hz. Peygamberde örneğini bulan etik liderlik vasıflarını geliştirmeye ihtiyaç var gibi görünüyor. Bu temel üzerine inşa edilecek bir liderlik yaklaşımı ile toplumun ahlaki sorunlarına işaret etmek ve bunlara çözüm bulmak mümkündür. Etik liderlik, gençlerin eğitiminde etik değerleri öğretme, örnek olma, ahlaki karar verme becerisi kazandırma ve sorumluluk bilinci aşılama amacıyla kullanılabilir.⁵⁹ Bu yaklaşım, öğrencilerin ahlaki değerleri anlamalarını, uygulamalarını ve toplumda ahlaki ilkelere göre hareket etmelerini destekler. Bu bağlamda gençlerle yapılacak etkinlikler şunlar olabilir: Etiğin çeşitli terimleri üzerinde tartışma yapmak. Farklı temalarda seminerler düzenlemek. Etik açıdan örnek kişilerin hayatlarından kesitler anlatmak. Sinema, video gibi çeşitli görsel öğeleri kullanarak farkındalığı artırmak vb. Buna benzer uygulamalar gençlerin ahlaki değerleri içselleştirmesi ve etik liderler olarak kendilerini geliştirmesini sağlar. Bu konuda ayrıca din eğitimcilerine önemli sorumluluklar düşmektedir. Her şeyden önce gençlerin din eğitimiyle ilgilenen öğretmenlerin birer etik lider olarak kendilerini konumlandırmaları ve iyi birer örnek olmaları gerekir.

Gençlerin din eğitimi bağlamında etik liderlik becerilerini geliştirmek için örneğin gönüllülük projelerine katılımı teşvik edilebilir. Bu projelerde

⁵⁵ Canales, "Models of Christian Leadership in Youth Ministry", 33.

⁵⁶ Ahmet Kılıç - Macid Yılmaz, "Eğitimde Ahlâki Liderlik Teorisi: Nitel Bir Araştırma", *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (25 Haziran 2023), 112.

⁵⁷ Handan Alan - Şehrinaz Polat, "Hemşirelikte Etik Liderlik", *Hemşirelik ve Etik*, kitap editörü Nuray Turan - Ayfer Aydın, 723-738 (Istanbul University Press, 2024), 723-738.

⁵⁸ Kolektif, *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (5 Cilt Takım)* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020), el-Ahzab 33/21.

⁵⁹ Davies-Brundrett, *Developing Successful Leadership*, 26.

gençler, toplumdaki dezavantajlı gruplara yardım ederek daha özgeci bir anlayış geliştirebilirler. Örneğin gençlerin yer aldığı bir “Manevi Destek Ekibi” oluşturulur. Bu ekip, yaşlılara yönelik sosyal etkinlikler düzenleyebilir veya yardımlaşma projelerinde aktif rol alabilir. Böylece gençlerin liderlik ve sorumluluk duyguları güçlenir ve etik değerlerle uyumlu bir yaşam pratiği geliştirmelerine imkân sağlanmış olur. Etik liderlik bağlamında öğrencilerle birlikte vaka analizleri de yapılabilir. Günlük hayatta karşılaşılabilecekleri etik ikilemler hakkında öğrenciler, çözüm önerileri geliştirebilir ve bu durumları canlandırabilir. Örneğin öğrenciler bir grup çalışması formatında kaynakların adil dağıtımı ile ilgili örnek bir problem durumunu birlikte çözmeye çalışabilirler. Grup, bu durumu adalet ve dürüstlük ilkeleri çerçevesinde çözmeye çalışarak etik liderlik ilkelerinin pratik uygulamalarını görebilirler.

2.3. Ruhsal (Manevi) Liderlik

Ruhsal liderliğin kaynağı, kişinin kendi çıkarlarının ötesine geçerek ortak iyiliği besleyen daha büyük bir değerle bağlantı kurmasını ve onun için mücadele etmesini sağlayan içsel bir yönelim ya da manevi destektir.⁶⁰ Bu tür liderlik, bireylerde, inanç, umut ve özgecil/diğerkâm sevgi üreten, geleceği dört gözle beklemelerini ve aynı zamanda günümüzün gerçekliğine dayanmalarını telkin eden bir çağrıda bulunur. İnancı ve umudu teşvik eder.⁶¹ İnanc, umuttan veya arzu edilen bir şeyin beklentisinden daha fazlasıdır. Umud, yerine gelme beklentisi olan bir arzudur. İnanc, umuda kesinlik katar. Bu, kanıtı olmayan bir şeye kesin bir inançtır. İnanc sadece bir şey istemekten daha fazlasıdır. Arzu edilen ve beklenenin gerçekleşeceğine mutlak bir kesinlik ve güvenle bağlı olan tutumlara ve davranışlara dayanır. Umudu/inancı olan insanlar nereye gittiklerine ve oraya nasıl gideceklerine dair bir vizyona sahiptir; hedeflerine ulaşmak için düşmanla yüzleşmeye, zorluklara ve ıstıraba katlanmaya isteklidirler.⁶² Ruhsal liderliğin olmazsa olmazları şunlardır: (1) Liderlerin ve takipçilerin hayatlarının bir amacı ve anlamı olması ve bir fark yaratmak için arayış içinde oldukları bir vizyon yaratmak. (2) Liderlerin ve takipçilerin aidiyet duygusuna sahip oldukları, anlaşıldıklarını ve takdir edildiklerini hissettikleri, diğerkâm sevgi değerlerine dayalı bir kültür oluşturmak.⁶³

Ruhsal liderlik aynı zamanda başkalarının manevi iyiliğine odaklanır ve

⁶⁰ Eleftheria Egel-Louis Fry, “Spiritual Leadership as a Model for Islamic Leadership”, *Public Integrity* 19 (29 Temmuz 2016), 79.

⁶¹ Canales, “Models of Christian Leadership in Youth Ministry”, 35.

⁶² Louis Fry, “Toward a Theory of Spiritual Leadership”, *The Leadership Quarterly* 14 (01 Aralık 2003), 713.

⁶³ Egel-Fry, “Spiritual Leadership as a Model for Islamic Leadership”, 79.

insanların iç yaşamlarını geliştirmelerine yardımcı olma çabasıdır.⁶⁴ Bu nedenle gençlerin manevi gelişimine önemli katkılar sağlayabilir. Ruhsal liderlik yaklaşımı, din eğitiminde öğrencilere ruhsal rehberlik sağlama, içsel keşif yapma fırsatları sunma, maneviyatın ifadesini teşvik etme ve insanlar arası bağları güçlendirme amacıyla kullanılan etkili bir liderlik modeli olabilir. Bu yaklaşım, öğrencilerin ruhsal gelişimini destekler, manevi deneyimlerini derinleştirir ve dini inançlarını yaşamlarına entegre etmelerini sağlar.

Ruhsal liderlik, eğitim kurumlarında öğretmenlerin motivasyonunu artırmak ve öğrencilere rehberlik etmek için etkin bir model olarak görülmektedir. Bu model, öğrencilerin içsel dünyalarını keşfetmelerine ve manevi gelişimlerini desteklemelerine yardımcı olmaktadır.⁶⁵ Özellikle de gençlik çalışmalarında bireyin bedensel ihtiyaçlarının yanında ruhsal ihtiyaçlarına da önem vermek gerekmektedir. Bireyin kendisiyle ve rabbiyle baş başa kalacağı anlamlı uygulamalara ve ibadetlere yer verilmelidir.⁶⁶ Bu tür deneyimler bireyi manen besler. Okuma ve itikâf programları, namaz ve dua alışkanlığı edinmeye teşvik etmek için çeşitli kolektif faaliyetler düzenlemek, manevi yönüyle öne çıkan şahsiyetlerin hayatlarından örnekler sunmak yararlı olabilir. Bu konuda başta Hz. Peygamber olmak üzere, sahabe ve mistik gelenekte ilham verici örnekler bulabilmek mümkündür.

Gençlerin ruhsal problemleri üzerine yapılan çalışmalar, Hz. Peygamber'in gençlere yönelik eğitim anlayışının önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.⁶⁷ Gençlerin kimlik ve ruh sağlığı sorunlarını ele almak adına Hz. Peygamber'in yaklaşımı, gençlere manevi bir yol gösterici olarak değerlendirilebilir. Peygamberimizin gençlerin şüphecilik, tenkit ve sosyal arayışlarına karşı uyguladığı eğitim metotları, gençlere dini ve sosyal bir rehberlik sağlama açısından kullanılabilir. Bu bağlamda yapılan uygulamalar arasında, gençlere ahlaki örneklikler sunma ve maneviyatla ilgili rehberlik programları yer alabilir. Özellikle Hz. Peygamber'in gençlerle sosyal bir bağ kurma çabası ve onları bir hedef doğrultusunda yönlendirme yöntemi günümüz gençleri için örnek teşkil edebilir.⁶⁸ Ayrıca gençlerin sosyal ortamlarda bir araya gelip manevi bir atmosfer yaşadığı kamplar düzenlenebilir.

⁶⁴ Canales, "Models of Christian Leadership in Youth Ministry", 35.

⁶⁵ Abbas Ertürk - Emrah Dönmez, "Ruhsal Liderlik ve Eğitimdeki Yansımaları", *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/1 (03 Ağustos 2017), 11-19; Burcu Çimen - Engin Karadağ, "Spiritual Leadership, Organizational Culture, Organizational Silence and Academic Success of the School", *Educational Administration: Theory and Practice* 25/1 (09 Mayıs 2019), 1-50.

⁶⁶ Ertürk - Dönmez, "Ruhsal Liderlik ve Eğitimdeki Yansımaları".

⁶⁷ Murat Kaya, "Gençliğin Ruhsal Problemleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Anlayışı Ve Uygulama Örnekleri", *Diyanet İlmî Dergi* 55/4 (15 Aralık 2019), 951-973; Salih Aybey, "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi", *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* (Erişim 26 Nisan 2024).

⁶⁸ Hayati Hökelekli - Celal Çayır, "Gençlerin Din Değiştirip Hıristiyan Olmasında Etkili Olan Psikolojik Sosyal Etkenler", *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (01 Ocak 2006), 23-46.

Bu kamplarda manevi değerleri içeren aktiviteler, ibadet ve dua programları ve dini rehberlik çalışmaları gerçekleştirilebilir. Böyle programlar, gençlerin din eğitimini akranlarıyla birlikte deneyimleyebileceği ve manevi bağ kurabileceği bir ortam sağlar.

2.4. Dönüşümsel Liderlik

Liderlik için en üretken ve başarılı modellerden biri de dönüşümsel liderliktir. Dönüşümsel liderlik, bireyleri, grupları ve kuruluşları değiştirme ve nihayetinde dönüştürme potansiyeline sahip bir sürece odaklanır.⁶⁹ Dönüşümsel liderlik, ihtiyaç duyulan değişimi gerçekleştirmek için grup üyeleriyle birlikte çalışan, ilham yoluyla değişime rehberlik edecek bir vizyon yaratan ve değişimi grubun kararlı üyeleriyle birlikte gerçekleştiren bir lider olarak tanımlanmaktadır.⁷⁰ Toplumunu dönüştürmek için liderin etrafında bir araya gelenlerin performansı ile şekillenen bu modelde lider, aynı zamanda takipçilerin potansiyellerini sonuna kadar geliştirmelerine odaklanır. Dönüşümsel liderlik, bireyin başkalarıyla etkileşime girdiği ve hem liderde hem de takipçilerinde ortak bir dönüşüm veya önemli bir değişiklik üretme motivasyonu oluşturduğu süreci ifade eder.⁷¹ Tipik olarak, dönüşümsel liderlik kendi içinde iki temel özellik gösterir: (1) Lider karizmatiktir. (2) Lider vizyoner ve sosyal bir mimardır. Çoğu zaman lider öncülük eden, heyecanlandıran, motive eden, ilham veren ve ekibin “yüzü” olan bir kişidir.⁷² Dönüşümsel lider, vizyon sahibi olmanın ötesinde, bir sosyal mimar veya toplumun statüsüne meydan okuyan biri, bir amaca inanan ve insanları yeni fikirleri, kavramları kabul etmeleri için harekete geçirerek örgütleri ve toplumları yeniden yapılandırmaya, yeniden örgütlemeye ve canlandırmaya çalışan yüksek fikirliliğe sahip bir kişi olmalıdır.⁷³ Dönüşümsel liderlik, karizmatik ve vizyoner eğilimlerin ötesinde umudu da vurgular. Bu tür liderliğin etkisi çok büyük olabilir; çünkü gençlere ahlak ve erdeme dayalı hayallerin, yüce hedeflerin ve ideallerin gerçekleştirilebileceği umudunu aşılayabilir.⁷⁴

Dönüşümsel liderlik yaklaşımı, din eğitiminde gençleri harekete geçirme, ilham verme ve onların potansiyellerini ortaya çıkarma amacıyla kullanılacak etkili bir liderlik modeli olabilir. Bu yaklaşım, gençlerin dini bilgi

⁶⁹ Lodewijk Oord, “Towards Transformative Leadership in Education”, *International Journal of Leadership in Education* 16 (01 Ekim 2013), 16.

⁷⁰ Matthew Anderson, “Transformational Leadership in Education: A Review of Existing Literature”, *International Social Science Review* 93/1 (2017), 1.

⁷¹ Niroshaan Sivanathan-G. Cynthia Fekken, “Emotional Intelligence, Moral Reasoning and Transformational Leadership”, *Leadership & Organization Development Journal* 23/4 (Ocak 2002), 198.

⁷² Canales, “Models of Christian Leadership in Youth Ministry”, 38.

⁷³ Anderson, “Transformational Leadership in Education”, 2.

⁷⁴ Steve Case, *Recalibrate: Models of Successful Youth and Young Adult Ministry* (Lincoln, A.B.D.: Advent Source, 2011), 41.

ve anlayışlarını geliştirmelerini, liderlik becerilerini kazanmalarını ve topluma katkı sağlayacak dini liderler olarak yetişmelerini destekleyebilir. Bu konuda dini literatürde onlara ilham verecek, başta Hz. Peygamber olmak üzere birçok örnek mevcuttur. Peygamberimizin gençlik yıllarında Hılful Fudul çerçevesinde oluşturduğu örneklik bu bağlamda iyi bir modeldir. Ya da Ashab-ı Kehf gibi gençlerin daha kolay özdeşim kurabileceği örnekler sunulabilir. Fatih Sultan Mehmet, MalcolmX, Aliya İzzetbegoviç gibi yakın tarihte iz bırakan liderler de gençlere ilham verecek örneklerdir. Önemli olan gençlere büyük şeyler başarmanın imkânsız olmadığını ve mahallelerinin, okullarının ve toplumlarının tek bir kişinin dürüst eylemleriyle dönüştürülebileceğini göstermektir. Bir kişinin karizması, vizyonu ve titizliğinin dünyada bir fark yaratabildiğinin ayırımına varmaktır.

Bu konuda pratik bir örnek program şöyle olabilir:

1. Hafta: Hz peygamberin gençlik yıllarındaki mücadelesi ve Ashabı Kehf gençlerinin Kur’anda anlatılan kıssalarına yer verilebilir. Hz. Peygamber’in gençlik yıllarındaki mücadelesi, erdemli bir liderin vizyon geliştirme süreci olarak anlatılabilir. Hılful Fudul gibi toplumsal adalet girişimleri, gençlerin adalet ve toplumsal sorumluluk kavramlarını anlamaları için bir başlangıç olabilir.

Etkinlik Önerisi: Gençlerden, Ashab-ı Kehf kıssasından yola çıkarak yaşadıkları toplum için adalet, dayanışma veya toplumsal fayda odaklı bir proje fikri geliştirmeleri istenebilir.

2. Hafta: Malcolm X’in biyografisi ve mücadelesi, gençlere kararlılığın ve idealizmin gücünü göstermek için güzel bir örnektir. Onun mücadelesi ırkçılığa karşı ortaya konulan liderlik stratejileri, adalet ve değişim için cesaret gerektiren durumları vurgulamaktadır.

Etkinlik Önerisi: Onun hayatını anlatan kitap ve film izlendikten sonra, Malcolm X’in mücadeleciler liderlik tarzından ilham alarak gençlerin kendi çevrelerinde nasıl bir değişim yaratabileceklerini düşünmeleri istenebilir. Her öğrenci, kendi toplumunda fark yaratmak için önerdiği bir liderlik eylemini yazılı bir sunumla paylaşabilir.

3. Hafta: Fatih Sultan Mehmet ve onun gibi vizyoner liderlerin özelliklerinden bahsedilebilir. Fatih Sultan Mehmet’in genç yaşta elde ettiği başarılar, vizyon sahibi olmanın ve kendine güvenmenin önemini göstermektedir. Onun stratejik düşünme yeteneği ve liderlik karizması dönüşümsel liderliğin örnek özelliklerindedir.

Etkinlik Önerisi: Gençlerle birlikte Fatih’in başarılarını analiz eden bir beyin fırtınası yapılabilir. Örneğin, “Genç yaşta büyük sorumluluklar aldığınızda nasıl bir lider olurdunuz?” sorusu tartışılabilir.

4. Hafta: Aliya İzzet Begoviç'in fikirleri ve Bosnadaki mücadelesi, bir liderin hem düşünsel hem de eylemsel anlamda nasıl bir değişim yaratabileceğini örneklemektedir. Onun liderlik anlayışı, dönüşümsel liderlikte etik ve değer odaklı bir yaklaşımı vurgular.

Etkinlik Önerisi: Gençlerle birlikte Aliya'nın bir eseri okunduktan sonra, etik liderlik üzerine bir tartışma yürütülebilir. Ya da her genç, liderlikte önem verdiği bir değeri belirleyip bu değerın bir toplumda nasıl bir dönüşüm yaratabileceğine dair kısa bir deneme yazabilir.

Sonuç olarak bu liderlik modelleri, hem eğitimcilerin hem gençlerin liderlik yeteneklerini keşfetmelerine ve geliştirmelerine yardımcı olma potansiyeline sahip görünmektedir. Bu modeller, gençlerin liderlik becerilerini geliştirmelerine, takım çalışması yapmalarına, iletişim ve problem çözme yeteneklerini geliştirmelerine olanak sağlayabilir.⁷⁵ Aynı zamanda, gençlerin dini bilgi ve anlayışlarını derinleştirmelerine yardımcı olabilir. Gençlere dini inançları, ibadetler, ahlaki değerler ve dini metinler hakkında farklı bakış açıları sağlayarak, gençlerin dini kimliklerini güçlendirir ve daha iyi bir dini anlayış geliştirmelerine olanak sağlayabilir. Her bir modelin odak noktası farklı olsa da liderlik modelleri, gençlerin toplumsal sorumluluk bilincini artırmayı hedefler. Gençleri toplumda aktif bir rol oynamaya, toplumun ihtiyaçlarına duyarlı olmaya ve sosyal hizmet projelerine katılımı teşvik eder. Gençlerin iyilik hareketlerini yaymalarını ve başkalarına yardım etme kültürünü benimsemelerini ve insanlara hizmet etme, cömertlik, hoşgörü, adalet ve sevgi gibi değerleri içselleştirmelerini sağlar.⁷⁶ Her bir liderlik modeli, gençlerin hem dini hem de dünyevi yaşamlarını sağlıklı bir şekilde sürdürebilmelerini sağlamak için onlara dini inançlarını yaşama geçirebilecekleri bir ortam oluşturmaya çalışır.⁷⁷ Her bir modelin kendine göre avantajları veya dezavantajları olabilir. Gençlik çalışmasının hedefleri, ekipteki insanların özellikleri ve beklentileri liderlik modelini belirlemede önemli rol oynar.

SONUÇ

Liderlik kavramı, dini literatürde ve özellikle eğitim yönetimi bağlamında yeterince incelenmiş bir konu değildir. Bu çalışma, söz konusu literatürdeki boşluğu gidermeye yönelik mütevazı bir katkı sunmayı amaçlamaktadır. Çalışmada ele alınan liderlik modelleri, din eğitimi alanında faaliyet gösteren eğitimcilere ilham verecek bir yapıya sahip olup, İslam dininin çeşitli ideal-

⁷⁵ Anderson-Sun, "Reviewing Leadership Styles", 79.

⁷⁶ Abdallah vd., "A Review of Islamic Perspectives on Leadership.", 576.

⁷⁷ Sivanathan-Cynthia Fekken, "Emotional Intelligence, Moral Reasoning and Transformational Leadership", 196.

lerini temsil etmektedir. Bu bağlamda, bu modellerin gençlerin dini gelişimi ve eğitimi açısından önemli katkılar sunacağı değerlendirilmektedir.

İlk olarak, bu liderlik modelleri, gençlerle çalışan eğitimcilere pedagojik yöntemlerine entegre edebilecekleri farklı yaklaşımlar sunmaktadır. Örneğin, bir eğitimcinin, her yıl farklı bir liderlik modelini merkeze alarak eğitim programını tasarlaması mümkündür. Böylelikle öğrenciler, her yıl yeni bir liderlik modelini tanıma, analiz etme ve uygulama fırsatı bulabilirler. Bu yaklaşım, öğrencilerin farklı liderlik perspektiflerini deneyimleyerek liderlik kapasitelerini zenginleştirmelerine olanak tanır. İkinci olarak, eğitimciler, her bir liderlik modelini ayrıntılı bir şekilde inceleyerek kendi pedagojik ve liderlik tarzlarına en uygun modeli belirleme imkânına sahip olabilirler. Bu süreç, eğitimcilerin kişisel ve mesleki gelişimine katkıda bulunmakla kalmayıp, aynı zamanda daha etkili bir liderlik eğitimi sunmalarını da sağlamaktadır. Üçüncü olarak, liderlik eğitimi ve gelişimi sürecinde psikoloji, sosyoloji ve liderlik teorisi gibi farklı disiplinlerden faydalanılması büyük önem taşımaktadır. Disiplinler arası bu yaklaşım, gençlerin liderlik becerilerinin daha bütüncül bir şekilde geliştirilmesine imkân tanırken, eğitimcilerin de yenilikçi ve etkili stratejiler geliştirmesine yardımcı olabilir. Bu bağlamda, eğitimciler, elde edilen bilgileri kullanarak gençlerin hem dini hem de sosyal liderlik becerilerini en üst düzeye çıkarabilecek kapsamlı bir eğitim programı oluşturabilirler.

Bu çalışmada ele alınan dört liderlik modelinin idealleri ve felsefelerinin anlaşılması, din eğitimiyle ilgilenen eğitimcilerin pedagojik yaklaşımlarını güçlendirecek ve derinleştirecektir. Bu modellerin eğitim süreçlerine dâhil edilmesi, gençlerin Müslüman liderler olarak kendilerini geliştirebilecekleri bir öğrenme ortamının oluşturulmasına katkıda bulunabilir. Aynı zamanda, gençlere dini değerleri diğer bilgi alanlarıyla birleştirerek disiplinler arası bir perspektif kazandırabilir. Bu bütüncül yaklaşım, dini değerlerin günlük yaşama ve diğer bilgi alanlarına aktarılmasını kolaylaştıracaktır. Eğitimciler, bu liderlik modellerini destekleyen özel eğitim materyalleri ve interaktif araçlar kullanarak gençlere daha etkili bir şekilde ulaşabilir. Bu materyaller, gençlerin liderlik ilkelerini daha derinlemesine anlamalarını ve bu ilkeleri uygulamalarına olanak sağlayacaktır. Ayrıca, belirli liderlik modelleri, gençlerin toplumlarının karşılaştığı sorunlara aktif olarak katılım göstermelerini teşvik etmektedir. Bu bağlamda, projeler ve toplum hizmeti faaliyetleri, gençlerin liderlik becerilerini pratikte uygulamalarına olanak tanıyarak öğrenme süreçlerini destekleyecektir.

Sonuç olarak, bu liderlik modelleri, gençlerin bireysel ve toplumsal gelişimlerini desteklemek amacıyla eğitim süreçlerinde çok yönlü bir yaklaşım

benimsenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır. Eğitimciler, gençlere rehberlik ederken hem dini hem de sosyal liderlik kapasitelerini en üst düzeye çıkarmayı hedeflemelidir.

KAYNAKÇA

- Abbas, Ansar vd. "Servant leadership and religiosity: An Indicator of Employee Performance in The Education Sector". *International Journal of Innovation, Creativity and Change* 13/4 (2020), 391-409.
- Abdallah, Abdulkarim vd. "A review of Islamic perspectives on leadership." *International Journal of Scientific Research and Management* 7 (18 Kasım 2019), 574-578. <https://doi.org/10.18535/ijssrm/v7i11.sh02>
- Acluni, İsmail b Muhammed el-. *Keşfü'l Hafa*. çev. Mustafa Genç. Beka Yayınları, 2019.
- Agosto, Efrain. *Servant Leadership: Jesus and Paul*. St. Louis, Mo: Chalice Press, 2005.
- Alan, Handan - Polat, Şehrinaz. "Hemşirelikte Etik Liderlik". *Hemşirelik ve Etik*. kitap editörü Nuray Turan - Ayfer Aydın, 723-738. Istanbul University Press, 2024. <https://doi.org/10.26650/B/CH17CH24.2024.002.34>
- Altun, Veysel Karani. "Din Eğitimi Açısından Dindarlık Ve Olumlu Dini Başa Çıkma Arasındaki İlişkinin İncelenmesi". *Kilis 7 Aralık Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 8/2 (30 Aralık 2021), 549-571. <https://doi.org/10.46353/k7auifd.1002906>
- Anderson, Marc H. - Sun, Peter Y. T. "Reviewing Leadership Styles: Overlaps and the Need for a New 'Full-Range' Theory: Reviewing Leadership Styles". *International Journal of Management Reviews* 19/1 (Ocak 2017), 76-96. <https://doi.org/10.1111/ijmr.12082>
- Anderson, Matthew. "Transformational Leadership in Education: A Review of Existing Literature". *International Social Science Review* 93/1 (2017), 1-13.
- Aybey, Salih. "Gençlik Dönemi Problemleri Karşısında Din Eğitimi". *Pamukkale Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. Erişim 26 Nisan 2024.
- Bandura, Albert. "Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change". *Psychological Review* 84/2 (1977), 191-215. <https://doi.org/10.1037/0033-295X.84.2.191>
- Buhari, İmam-ı. *Sahih-İ Buhari Muhtasarı*. çev. Hanifi Akın. Çelik Yayınevi, 2017.
- Canales, Arthur. "Models for Adolescent Ministry: Exploring Eight Ecumenical Examples". *Religious Education* 101 (2006), 204-232. <https://doi.org/10.1080/00344080600640202>

- Canales, Arthur David. "Models of Christian Leadership in Youth Ministry". *Religious Education* 109/1 (2014), 24-44. <https://doi.org/10.1080/00344087.2014.868207>
- Case, Steve. *Recalibrate: Models of Successful Youth and Young Adult Ministry*. Lincoln, A.B.D.: Advent Source, 2011.
- Choudhary, Ali vd. "Impact of Transformational and Servant Leadership on Organizational Performance: A Comparative Analysis". *Journal of Business Ethics* 116 (01 Ağustos 2013). <https://doi.org/10.1007/s10551-012-1470-8>
- Çimen, Burcu - Karadağ, Engin. "Spiritual Leadership, Organizational Culture, Organizational Silence and Academic Success of the School". *Educational Administration: Theory and Practice* 25/1 (09 Mayıs 2019), 1-50. <https://doi.org/10.14527/kuey.2019.001>
- Davies, Brent - Mark Brundrett (ed.). *Developing Successful Leadership*. Dordrecht: Springer Netherlands, 2010. <https://doi.org/10.1007/978-90-481-9106-2>
- Demirler, Serap. "Çağın Yükselen Liderliği: Hizmetkâr Liderlik Literatürünün Bibliyometrik Analizi". *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi* 9/25 (31 Ekim 2024), 612-630. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1519745>
- Du Plessis, Amanda - Nkambule, Carol. "Servant leadership as part of spiritual formation of theological students in contextualisation of 21st century theological training". *HTS Teologiese Studies / Theological Studies* 76 (11 Ağustos 2020), 1-9. <https://doi.org/10.4102/hts.v76i2.5959>
- Düzgüner, Sevde, Soykök, Mustafa. *Gençlere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri*, 2020. <https://1000kitap.com/kitap/genclere-yonelik-manevi-danismanlik-ve-rehberlik-hizmetleri--252035>
- Egel, Eleftheria - Fry, Louis. "Spiritual Leadership as a Model for Islamic Leadership". *Public Integrity* 19 (29 Temmuz 2016). <https://doi.org/10.1080/10999922.2016.1200411>
- Elkind, David. "The Origins of Religion in the Child". *Review of Religious Research* 12/1 (1970), 35-42. <https://doi.org/10.2307/3510932>
- Ellahi, Dr Shaheer - Chaudhry, Dr Abid G. "Servant Leadership and Islam: Review of the Secular Model of Servant Leadership in The Light of Islamic Teachings". *Pakistan Association of Anthropology*, 1611-1613.
- Ertürk, Abbas - Dönmez, Emrah. "Ruhsal Liderlik ve Eğitimdeki Yansımaları". *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 4/1 (03 Ağustos 2017), 11-19. <https://doi.org/10.21666/muefd.325111>
- Fowler, James W. - Dell, Mary Lynn. "Stages of Faith from Infancy Through Adolescence: Reflections on Three Decades of Faith Development Theory". *The*

- Handbook of Spiritual Development in Childhood and Adolescence*. 34-45. Sage Publications, Inc., 1974. <https://doi.org/10.4135/9781412976657.n3>
- Fry, Louis. "Toward a Theory of Spiritual Leadership". *The Leadership Quarterly* 14 (01 Aralık 2003), 693-727. <https://doi.org/10.1016/j.leaqua.2003.09.001>
- Gardner, Howard. *Zihin Çerçevesleri / Çoklu Zeka Kuramı*. Alfa Yayınları, 2017.
- Greenleaf, Robert K. *Servant Leadership: A Journey into the Nature of Legitimate Power and Greatness 25th Anniversary Edition*. New York: Paulist Press, 25th edition., 2002.
- Gündüz, Muhammed Muhti. "Gelişim Özellikleri Doğrultusunda Gençliğin Din Eğitimi". *Şarkiyat* 12/4 (31 Aralık 2020), 1092-1117. <https://doi.org/10.26791/sarkiat.737971>
- Hökelekli, Hayati - Çayır, Celal. "Gençlerin Din Değiştirip Hıristiyan Olmasında Etkili Olan Psiko-Sosyal Etkenler". *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15/1 (01 Ocak 2006), 23-46.
- Jarvis, Peter. "Religious Experience and Experiential Learning". *Religious Education* 103/5 (11 Kasım 2008), 553-567. <https://doi.org/10.1080/00344080802427200>
- Kaya, Murat. "Gençliğin Ruhsal Problemleri Çerçevesinde Hz. Peygamber'in Eğitim Anlayışı Ve Uygulama Örnekleri". *Diyanet İlmi Dergi* 55/4 (15 Aralık 2019), 951-973. <https://doi.org/10.61304/did.495579>
- Kılıç, Ahmet - Yılmaz, Macid. "Eğitimde Ahlâki Liderlik Teorisi: Nitel Bir Araştırma". *Değerler Eğitimi Dergisi* 21/45 (25 Haziran 2023), 101-127. <https://doi.org/10.34234/ded.1242926>
- Kolektif. *Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir (5 Cilt Takım)*. Diyanet İşleri Başkanlığı, 2020.
- Köylü, Mustafa - Oruç, Cemil. "Gençlik Dönemi Din Eğitimi". *Nobel Akademik Yayıncılık*. 2023. Erişim 19 Mayıs 2023. <https://www.nobelyayin.com/genclik-donemi-din-egitimi-19603.html>
- Lee, Saya. "A Reconsideration on the Leadership of Moses as a Model of Servant Leadership in the Religious Community". *Natural Volatiles & Essential OilS Journal* | NVEO, 819-827.
- Muhammad, Helmi - Sari, Niki. "Implementation of The Synergy of Transformational-servant leadership Character in Islamic Boarding School". *Journal of Leadership in Organizations* 3 (28 Ağustos 2021). <https://doi.org/10.22146/jlo.65642>
- Nel, Malan. *Youth Ministry*. AOSIS Scholarly Books. Cape Town, South Africa: AOSIS Scholarly Books, 2022. <https://doi.org/10.4102/aosis.2018.BK83>

- Ok, Üzeyir. “Dini Düşünce Yaşanan Stresin (Şüphe, Uyumsuzluk, Çelişki v.b.) Boyutları”. *Dini Araştırmalar* 8/22 (01 Haziran 2005), 11-40.
- Okan, Nihan. “Hizmetkar Liderlik: Mevlana Örneği”. *Uluslararası Liderlik Çalışmaları Dergisi: Kuram ve Uygulama* 4/3 (03 Aralık 2021), 208-216. <https://doi.org/10.52848/ijls.856124>
- Oord, Lodewijk. “Towards transformative leadership in education”. *International Journal of Leadership in Education* 16 (01 Ekim 2013). <https://doi.org/10.1080/13603124.2013.776116>
- Parlar, Mehmet - Çelebi, Müberra. “Gençlik Liderlerinin Liderlik Davranışları”. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi* 61 (14 Aralık 2017), 418-432.
- Santrock, John. *Adolescence*. New York, NY: McGraw Hill, 16th edition., 2015.
- Schweitzer, Friedrich. “Adolescents as Theologians: A New Approach in Christian Education and Youth Ministry”. *Religious Education* 109/2 (2014), 184-200. <https://doi.org/10.1080/00344087.2014.887927>
- Selçuk, Mualla. “Gençlik Çağı ve İnanç Olgusu”. *Gençlik Dönemi ve Eğitimi (Sempozyum)*, 335-362.
- Sivanathan, Niroshaan - Cynthia Fekken, G. “Emotional intelligence, moral reasoning and transformational leadership”. *Leadership & Organization Development Journal* 23/4 (01 Ocak 2002), 198-204. <https://doi.org/10.1108/01437730210429061>
- Smith, Jeremy. *Adolescent Spiritual Formation: Practical Theology as a Filter for Youth Ministry*. Abilene Christian University, Doctor Of Ministry Theses, 2020.
- Tosun, Cemal. *Din eğitimi bilimine giriş*. Ankara:Pegem Akademi Yayıncılık, 9. Basım, 2017. <https://doi.org/10.14527/9789756802571>